

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

en bureaucratisering. Werkers in de gezondheidszorg kunnen daarover meepraten. Zij ondervinden dat aan den lijve bij het uitoefenen van hun beroep, waarbij zij meer achter de computer zitten dan dat zij tijd besteden aan contacten met patiënten.

Juist in de gezondheidszorg doet de machteloosheid van de overheidsinstanties zich sterk gelden. Het antwoord daarop is doorgaans nog meer controle. Dergelijke instanties worden vaak gesteund door de Inspectie voor de Gezondheidszorg die een waar schrikbewind aan het voeren is, wat sommigen het woord *Inquisitie* in de mond heeft doen nemen. Volgens Paul Verhaeghe is autoriteit geen vies woord, maar een begrip dat aan revisie toe is. Het verwijst naar een ingrediënt dat voor een samenleving noodzakelijk is om goed te kunnen functioneren. Bovendien treedt er bij het ontstaan van autoriteit een soort omkering op, waarbij een patriarchale *top-down*-structuur transformeert in een horizontale *bottom-up*-constellatie. Het is juist de samenleving die autoriteit verleent aan gezagsdragers die op hun beurt deze autoriteit waar dienen te maken.

Hier lijkt sprake te zijn van een dialectisch proces tussen meester en slaaf, waarbij de slaaf de meester autoriteit verleent en de meester deze toebedeelde taak met waardigheid op zich neemt. Paul Verhaeghe verwijst met instemming naar de genoemde tekst van Hannah Arendt over hetzelfde thema autoriteit. Met zijn boek levert Verhaeghe een kritiek op huidige culturele en maatschappelijke ontwikkelingen, maar verschafte ons ook hoop op een betere toekomst, waarin steeds grotere groepen mensen zich inzetten op ecologisch en economisch vlak, ingaand tegen een neoliberalisme dat het oude kapitalistische denken vertegenwoordigt. Bij de reis die Paul Verhaeghe in zijn *Autoriteit* heeft ondernomen is hij wel ver van de kliniek verwijderd geraakt en dat zijn wij niet van hem gewend. Maar die verwijdering geldt niet voor de psychoanalyse.

Psychoanalyse en cultuur zijn nauw met elkaar verweven. Had Freud het ook niet over het onbhagen in de cultuur, zij het met een wat pessimistischer slotakkoord dan dat van Paul Verhaeghe? Is de boodschap van de auteur hoopgevend? Misschien wel. Autoriteit is een menselijke behoefte die in de loop van de eeuwen telkens andere vormen heeft aangenomen, en nu leven we in een tijd waarin iedere autoriteitsdrager opgeblazen is, en wij blijven verweesd achter terwijl de behoefte aan autoriteit blijft bestaan. Het voordeel hiervan is dat we nu op eigen benen staan en het zelf moeten uitzoeken wat autoriteit betreft. Dat zou ertoe kunnen leiden dat we het meer bij elkaar gaan zoeken in een wat meer horizontale benadering. Meer echte democratie dus. Of is dat te utopisch?

Droomonderzoek

De huidige stand van zaken

Bespreking van

.....
Milton Kramer & Myron L. Glucksman
(red.) (2015). *Dream research — Contributions to clinical practice*. Hove/New York: Routledge. ISBN 978 1 138 79300 2, 233 pp., £ 37,99

.....
MARC HEBBRECHT
.....

Wat kunnen we als clinicus beginnen met de overvloed aan resultaten uit onderzoek in slaaplaboratoria die door experimentele droomonderzoekers in vooraanstaande tijdschriften gepubliceerd worden? *Dream research*, dat geredigeerd is door twee vooraanstaande Amerikaanse professoren, geeft ons hierop een helder en duidelijk antwoord. Zoals we weten interesseren psychoanalytici zich niet zozeer voor de manifeste droominhoud, maar zijn ze vooral op zoek naar verborgen, onbewuste betekenissen, zoals deze tijdens gesprekken onthuld wor-

den in een intensieve therapeutische setting. Dit boek leert ons dat de psychoanalytische invalshoek slechts één manier is om inzicht te krijgen in dromen. Dromen bevatten meerdere betekenissen die op diverse manieren ontdekt kunnen worden. Zo wordt in het eerste hoofdstuk de droomvertaling volgens Kramer beschreven, waarbij de droom wordt beschouwd als een metaforische tekst die zijn betekenis prijsgeeft door de droomvertaler of de leden van een onderzoeksgroep vrij te laten associëren, zoals tekstexegeten doen. Het droominterview van Flowers is een andere methode, waarbij de dromer gevraagd wordt zijn droom gedetailleerd te beschrijven waarna de interviewer zich een zo accuraat mogelijke indruk vormt van de beelden in de droom en van de concrete leefsituatie van de dromer. Flowers probeert de droombeelden te vervolledigen, vraagt ook aan de dromer om zijn waakleven door te nemen en na te gaan op welke manier de droom als metafoor kan dienen voor een belangrijk levensthema. Ze werkt uitsluitend met de associaties van de dromer. De Duitse onderzoeker Schredl beschrijft zijn werkwijze, bestaande uit zes stappen en vermoedelijk gericht op gedragsverandering. Droomincubatie is een techniek die me ook nuttig lijkt: spreek voor het slapen enkele malen voor jezelf een specifieke vraag uit die je via een droom opgelost wilt zien en hou vervolgens je dromen bij in een dagboek. Ga vervolgens na of er in de daarop volgende dromen antwoorden te vinden zijn op de gestelde vraag. Het antwoord op de vraag zal niet letterlijk volgen, maar is soms als een metafoor terug te vinden. De volkswijsheid om in verband met een moeilijke kwestie er een nachtje over te slapen, krijgt op die manier een psychotherapeutische invulling. Het gehele boek synthetiseert onderzoeksbevindingen over de manifeste droom. Zo blijkt dat het ontbreken van vrienden en van vriendschappelijke interacties, het overwegen van negatieve emoties en tegenslag in dromen de aanwezigheid van psychopa-

thologie kan voorspellen. Er bestaan genderverschillen. Vrouwen zijn er bijvoorbeeld meer in geïnteresseerd dan mannen en dit fenomeen doet zich in verschillende culturen voor: ze herinneren zich vaker dromen, lezen erover en hebben een positievere houding ten aanzien van dromen. Dromen waarin men doodgaat blijken zelden voor te komen en zijn dan vaak plezierig. Het is indrukwekkend te zien op hoeveel manieren dromen bestudeerd kunnen worden: zo kan men gebruikmaken van digitale technieken zoals de *word search approach* waarin men de meest voorkomende woorden in droomseries, zoals gerapporteerd in dromendagboeken, telt. Op die manier wordt klinisch bruikbare informatie gegenereerd op een snelle, betrouwbare en accurate manier. Deze methodes zijn te combineren met psychoanalytische droomduiding. Verder vond ik de hoofdstukken over nachtmerries interessant. We hoeven nachtmerries niet te snel te pathologiseren: ze komen veel voor en zelfs meer bij diegenen met de beste slaap. Vaak klagen lijdens aan nachtmerries dat ze slecht geslapen hebben en zich niet fit voelen, maar dit kan niet geobjectiveerd worden in het slaaplaboratorium. In vergelijking met andere patiëntengroepen is de slaapkwaliteit gemiddeld beter. Het blijkt ook dat artistieke personen frequenter nachtmerries vertonen en vooral beter in staat zijn om ze te gebruiken in de loop van hun creatieve proces. Er zijn momenteel verschillende therapieën beschikbaar om nachtmerries in het kader van een posttraumatische stressstoornis effectief te behandelen zoals Image Rehearsal Therapy (hoofdstuk 11) en Nightmare Deconstruction and Reprocessing (hoofdstuk 10). Toch wordt bepleit om zich niet te beperken tot deze kortdurende behandelingen, maar te kiezen voor psychodynamische therapie wanneer de problematiek complexer is. Bij terugkerende nachtmerries moet vooral gedacht worden aan de mogelijkheid van trauma en van slaappapneü.

Nachtmerries zijn in de meeste gevallen voorbijgaande verschijnselen. Wanneer ze toch voortduren dienen we ze op te vatten als secundaire fenomenen, dus als de uitdrukking van psychopathologie. Nachtmerries kunnen dan de levenskwaliteit negatief beïnvloeden. Ook kunnen ze leiden tot het gebruik van psychoactieve middelen, waardoor verslavingsproblemen kunnen ontstaan, hetgeen gepaard gaat met een verhoogd risico op suïcide.

Nachtmerries behoren tot de impactvolle dromen; andere subtypes daarvan zijn de existentiële en de transcendente dromen. Hoofdstuk 15 is bijvoorbeeld gewijd aan ongewone dromen in verschillende culturen die ook aanwijsbaar zijn in de Bijbel en in andere oer teksten of mythen. In het laatste hoofdstuk wordt de vraag gesteld of videospelletjes en sociale media de inhoud van onze dromen veranderen. Het blijkt dat mannen die veel bezig zijn met videospelletjes minder last hebben van nachtmerries; bij vrouwen is dit echter niet het geval. In hoofdstuk 16 van dit boek wordt ingegaan op de klinische implicaties van lucide dromen. Dit boek overtuigt me vooral van het belang van het voeren van interdisciplinaire dialogen en debatten.

Psychoanalytici mogen zich niet langer opsluiten in de spreekkamer, maar worden opgeroepen om met onderzoekers uit andere vakgebieden het gesprek aan te gaan. Het boek bevat veel nieuwe wetenswaardigheden over dromen. Wanneer we ons interesseren voor de droom als een intieme beleving van een unieke persoon die ons zijn verhaal brengt, vinden we echter meer inspiratie in het werk van grote psychoanalytici als Freud, Jung en Bion. Daar kunnen onderzoeksbevindingen over grote groepen ons weinig bij helpen. Dan is dit boek zeker niet de beste gids. Het boek is een verzameling van allerlei heterogeen materiaal. Dit heeft als voordeel links en rechts te mogen snuffelen in wat het empirisch droomonderzoek ons te bieden heeft. Het nadeel is echter dat het overzicht ontbreekt. Er zijn geen solide inleiding en con-

clusie voorhanden. Wel handig zijn de gedetailleerde literatuurlijsten na elk hoofdstuk die het mogelijk maken om relevante artikelen over een specifiek droomthema snel terug te vinden

Een levendige introductie

Bespreking van

Wouter Gomperts (2015). *Psychoanalyse in vogelvlucht*. Amsterdam: NPI. 74 pp., € 12,50. Te bestellen bij het NPI via info@npsai.nl

SASKIA DE MAAT

Na achtentwintig jaar nam Wouter Gomperts in het najaar van 2015 afscheid van het Nederlands Psychoanalytisch Instituut (NPI) in Amsterdam. Ter gelegenheid van dit afscheid schreef hij *Psychoanalyse in vogelvlucht*. Het boekje biedt een gecompriëerd en toegankelijk overzicht van de belangrijkste concepten van de psychoanalyse, de theoretische stromingen en de wetenschappelijke onderbouwing van de behandelmethoden die de psychoanalyse heeft voortgebracht. Dat het zo toegankelijk is, dankt het boek aan de jarenlange ervaring en de inzichten van de auteur. Een kracht van het boek is de toelichting van verschillende concepten aan de hand van levendige, klinische voorbeelden uit de praktijk. De auteur vermijdt *‘pars pro toto’*-denken dat soms in de psychoanalyse wordt gebezigd: het idee dat één theorie alle andere zou kunnen vervangen. Hij stelt helder dat het gaat om elkaar aanvullende modellen van waaruit analytici de werkelijkheid proberen te begrijpen. *Psychoanalyse in vogelvlucht* begint met de uitgangspunten van de psychoanalyse: het onbewuste en overdracht en tegenoverdracht.

In het hoofdstuk over het onbewuste verheldert Gomperts tevens met behulp van neuropsychologische inzichten het verschil